

Գ Ա Ղ Տ Ն Ի Ք Վ Ե Ն Ե Տ Կ Ո Յ

Բ.

ՆԻՔՈԼՈՏԵՐ ԵՒ ԳԱՍՊԵԼԼՕՑԻՆԵՐ

Մեծ—Ջրանցքին և Ճիւղտէքքային մէջ այն ժամանակ հրապարակ մը կար միջակ մեծութեամբ, զոր կարելի է տեսնել այսօր իսկ զրեթէ մի և նոյն վիճակի մէջ ինչ որ էր հնգետասաներորդ դարուն կէսերը, ուր ամէն տարի նոյն ժամանակ հասարակաց արտասովոր զուարճութիւններ կը կատարուէին:

Այս հրապարակին մէջէն կ'անցնէր այն ջրանցքներէն մին, որոնք տակաւին Վեներտոյ իբր շնչերակներն են արիւնը ծայրերէն մեծ քաղաքին սիրտը տանելու: Այս ջրանցքները, ստոյգն ըսելով, հաղորդակցութեան միակ ճամբաներն են Վեներտոյ. փողբիկ նեղ անցքներն, որոնց փողոցի անուն կը տրուի, չէ կարելի հաշուել: Դարձեալ աւելցունենք թէ այն դարուն այս նեղ փողոցները զրեթէ անգործածելի էին:

Վերի ըսած հրապարակը կը կոչուէր հրապարակ Նիքոլոտներուն և Գասպելլոցիներուն ի պատիւ զուարճութեանց և ըմբշամարտութեանց, որոնք ամէն տարի նոյն օրն երեկոյեան դէմ տեղի կ'ունենաւ ինչ երբ տոբը իր պսակադարձութիւնը կը նորոգէր Աղբիակներին հետ:

Ասկայն ո՞վ էին Նիքոլոտներն և Գասպելլոցիները:

Ասոնք Ռիալտոյի կոնտուլափրներէն և Քիոնճիայի ձկնորսներէն ընտրեալ կտրիճ երիտասարդներն էին. նաւահանգստին քանի մը բեռնակիրներ ալ կ'ընդունուէին մարտընչելու, սակայն շատ քիչ թուով:

Ըմբշամարտութիւնը առանց վանդակի՝ կամուրջի մը վրայ կ'ըլլար, ինչպէս էին այն դարուն Վենետիկ բոլոր կամուրջները: Այս կամուրջը կը գտնուէր քաղաքը զրեթէ երկու հաւասար մասի բաժնոց ջրանցքի մը վրայ, քաղքին կեդրոնը կամուրջին վրայ եզերքին մօտ երկու հաւկադիր անկիւններու ուղղութեամբ քարին թանձրութեան մէջ մարդու ոտքի երկու

լայն ձեւեր փորուած էին տրամանկինս. պէս: Քիչ վերջը պիտի տեսնենք թէ ինչ բանի կը ծառայէին այս ոտքի նշանները, որոնք մինչև ցայսօր կը կենան, և այս սողերը զբոլոր տեսած է զանոնք Նիքոլոտներուն և Գասպելլոցիներուն հին հրապարակին վրայ:

Երկու ախոյեան խումբերը, իւրաքանչիւր տասներկու երիտասարդներէն կազմուած, շարուած էին կամուրջին երկու կողմէն քիչ հեռաւորութեամբ: Ամէն մէկ խումբը իրեն յատուկ համազգեստն ունէր աչքառու գոյներով. կանանչ՝ Նիքոլոտներուն, կարմիր՝ Գասպելլոցիներուն: Մէն մի խմբի գլուխը կը գտնուէին ըմբշամարտութեան երկու դատաւորներ:

Բազմութիւնը արագ արագ հրապարակին երկու պարսպ փնցած մասերը լեցուցաւ, մէկ կողմը Նիքոլոտներուն և միւս կողմը Գասպելլոցիներուն. ամէն ոք տեղ մը գրաւած էր իւր ընտրութեան կամ լաւ ևս իւր համակրանաց համաձայն. և իւր նախընտրած ըմբշներուն գոյնով դրօշ պարզած էր: Ինչպէս ներկայիս նմանը կը տեսնուի Օքսֆորդի և Գէմպրիի (boat-race) նաւարշաններու ատեն: Մօտակայ տուններուն պատուհանները հանդիսատեսներով լեցուած էին, աւելն կողմ մարդու գլուխ կը տեսնուէր, նոյն իսկ տանիքներու և պատշգամբերու վրայ:

Նոյն պահուն ըմբշամարտութեան դատաւորներէն մին բարձրացուց ձեռքը և նշան ըրաւ թէ կ'ուզէ խօսիլ: Քիչ շատ լուծիւն մը տրեց, այսինքն զուարթ պոռալներուն յաջորդեց խուլ վրժըռոց մը, նման մեծատարած փեթակէ մը ելած բզզանքի: Դատաւորը խօսեցաւ այսպէս.

— Տղաք, ըսաւ, պիտի կռուիք, բարեկիրթ և անկեղծ եղէք: Ըմբշներու առաջին երկու անունները պիտի քաշուին ըստ բաղդի: Այս երկուքէն մին, Նիքոլոտ կամ Գասպելլոցի, որ յաղթող պիտի հանդիսանայ, պարտի ֆաւ կամուրջին վրայ սպասելով հակառակ կողման երկրորդի մը յարձակման, յետոյ երրորդի մը, մինչև

ըն որ ինքն ալ յաղթուի։ Ձեր մէջէն, տղաք, վերջնական յաղթողն պիտի ըլլայ անիկա որ կամուրջին տէր մնացած է, հակառակ կողման բոլորին խնայովը։ (յ՛ն ուրեմն Գասպէլլօցիքը, ջանացէք անցեալ տարուան ձեր պարտութեան վրէժը լուծել։ Կտրիչ Նիքոլոտներ, պահեցէք ձեր վաստակած առաւելութիւնը։

Այս համառօտ ճառախօսութիւնը, ստոյգն ըսելով, շատ հեռու ճարտարախօսութենէ, ողջունեցաւ եթէ ոչ ծաղրածութեամբ գէթ անհամբերութեան ազդուկներով։

— Ըմբշամարտութիւն, ըմբշամարտութիւն, կը գոչէին ամէն կողմէն։

— Փաջութիւն Նիքոլոտներ։

— Փաջութիւն Գասպէլլօցիներ։

Երկու տարբեր գլխարկներուն մէջ դրին Նիքոլոտներուն և Գասպէլլօցիներուն առնունքը, յետոյ իւրաքանչիւր գլխարկէ անուն մը քաշեցին։

— Պետրոս՝ Նիքոլոտներուն կողմէն, Զաքարիա՝ Գասպէլլօցիներուն, ըսաւ ըմբշամարտութեան դատաւորը։

Երկու երիտասարդներ զուրս ելան իրենց յատուկ խումբերէն և չորս աստիճան վեր ելնելով կամուրջին եզերքը հասան։ Հոն իւրաքանչիւր ոք իր ձախ ոտքը դրաւ քանդակներէն միոյն վրայ զորս վերբ բացատրեցինք, իր աջ ոտքը աջնպէս երկնցուց որ կամուրջին մէջ տեղը հանդուպի իր հակառակորդին աջ ոտքին։ Այս դիրքով երկու ըմբշները տրամանկիւնաբար կը կտրէին կամուրջը։

— (յ՛ն, ուրեմն, ըսաւ ըմբշամարտութեան դատաւորը։

Երկու հակառակորդները թևերնին երկրնցուցին որպէս զի գիրար գրկէն։ Ըմբշամարտութեան յաղթանակը կը կայանար իր հակառակորդը ջրանցքին մէջ նետել առանց իր ոտքին տեղը կորսնցունելու։ Երբեմն կը հանդիպէր որ երկու կռուողները միասին կ'իյնային ջուրը, այս դիպուածը խիստ կը զուարճացնէր բարեմիտ վեհեպոկեցիները։ Նոյն այս բաղդին արժանացան երկու առաջին ներկայացողները։

Ուրիշ երկու անուններ քաշուեցան ըստ բաղդի և ըմբշամարտութիւնը վերստին սկսաւ։ Գրեթէ կէս ժամ շարունակեցաւ մերթ միոյն և մերթ միւս կողման յաջողութեամբ, սակայն առանց նշանաւոր պատահարներու։ Նիքոլոտները և Գասպէլլօցիները գրեթէ հաւասար զօրութեամբ երեցան, և անոնցմէ ոչ մին յաջողեցաւ բազմութեան համակրանքը շահիլ, ինչպէս սովորաբար այս բանս կը հանդիպի այս կարգի ըմբշական խաղին մէջ (sport-athletique), ինչպէս պիտի ըսէինք ներկայիս։

Գասպէլլօցիներէն չորս ըմբշը միայն կը մնային ընդդէմ վեց Նիքոլոտներուն։ Երբ դատաւորը կանչեց։

— Յակովբ Գասպէլլօցիներուն կողմէն։

Գեղեցիկ երիտասարդ մը, քսանը հինգ տարու մօտ, Գասպէլլօցիներու աչքառու գունով հագուած, զուրս եկաւ կեցած տեղէն և կամուրջին վրայ ելաւ, ուր իր գեղեցիկ կերպարանքը ժողովրդեան մէջ հաճութեան շշնջիւն մը առաջ բերաւ։ Ռիալդոյի կոնտրապար մ'էր, շատ նշանաւոր իւր ուժովը։ Ուստի բոլոր իւր կուսակիցները սկսան քաջալերական խօսքեր ուղղել իրեն։

— Քաջ եղիր, Յակովբ, քեզ տեսներ։

Նոյն միջոցին ըմբշամարտութեան դատաւորը գլխարկին մէջէն քաղած էր առնունք։

— Լէոնարտոյ Նիքոլոտներուն կողմէն, ըսաւ։

Այն ուսերով մարդ մը, քիչ մը վայրենի կերպարանքով, զոր Նիքոլոտներուն համազգեստին անուշ կանանչ գոյնը չէր մեղմացուցած, կամուրջին վրայ երեցաւ։

— Այս մարդը Լէոնարտոն չէ, պոռաքին քսան ձայներ։

— Ո՛չ, պատասխանեցին ուրիշ հարիւր ձայներ։

— Յիմնապետ Բարթոլոմէոսն է, ըսին ուրիշներ, որոնք կը պնդէին թէ Նիքոլոտներուն համազգեստին տակ կը ճանչնան այն զինուորն որ Ս. Մարկոսի հրապարակին մէջ սարսափ մը ազդելով լռե-

ցուցած էր շատախօսներն, որոնք առանց շրջահայեցութեան կը խօսէին Վենետիկոյ ազնուականութեան դէմ և յատկապէս նըշանաւոր Մկրտիչ Մարգինենկոյ զօրավարին վրայ:

Բազմութեան մէջէն սպառնալեաց աղաղակներ սկսան բարձրանալ յիսնապետին դէմ: Իսկ ինքն արհամարհանաց ակնարկ մը միայն կը դարձունէր իր բոլորտիքը: Ըմբռնամարտութեան դատաւորն իր անձին պարտք համարեցաւ միջամտել. յետ լուսութիւն պահանջելու, զոր գծուարաւ կրցաւ ձեռք բերել, հարցուց անոր՝ որ այս թշնամական աղաղակներուն շարժառիթն էր.

— Դու լէոնարտոն չե՞ս:

— Ոչ, վսեմաշուք տէր, լէոնարտոն իմ եղբայրս է, սակայն ինքն հիւանդ է, և եկայ ես անոր կարգը պահանջելու: Ինչպէս այս բազմութիւնը կ'ըսէ, ես յիսնապետ Բարթողիմէոսն եմ:

Ըմբռնեալուն երկու դատաւորներն իրաւուն հետ խորհրդակցեցան, յետ բաւական տաք իշխարանութեան, որուն բազմութիւնն ալ հեռուէն մասնակից կ'ըլլար, յիսնապետին խնդիրը սիրով ընդունելի եղաւ, և Բարթողիմէոս յիսնապետը փոխանակ իր եղբորը՝ և անոր կարգին կոռելու հաւանութիւնը ստացաւ: Դատաւորաց վճիռը հետաքրքիրներուն կողմէն միաբերան հանութիւն չունեցաւ. սուլելու ձայները խեղդեցին ծափահարութիւնքը: Բարթողիմէոս յիսնապետն առանց այս ցոյցերուն կարեւորութիւն տալու, աշխուժութեամբ կամուրջին վրայ իւր հակառակորդին մօտեցաւ:

Թէպէտ Յակովբ համակրելի էր, սակայն ահաւոր մրցակից մը ունէր իր դէմը: Բազմութիւնը լաւ կ'ըմբռնէր թէ այս երկու մարդիկ արժանի էին իրարու հետ չափուելու: Ուստի երկուքին վրայ ալ կը հիանար, և յանկարծ արդար ըլլալու ըզգացումն արթնցաւ ժողովրդեան սրտին մէջ, որուն օրէնքն է տպաւորութեանց փոփոխութիւնքն, և չուզեց իւր աղաղակներով այս ընտրեալներէն միոյն վրայ ազդեցութիւն ընել. իսկոյն լռեց և կոռելն

զանազան փոփոխութիւններու ատեն կրօնական լուսթիւն մը պահեց:

Ճիտակը այս ըմբռնամարտութիւնը ուշադրութիւն գրաւելու արժանի էր, վասն զի թէ՛ երկար տեւեց և թէ խիստ շահագրգիռ եղաւ: Եթէ յիսնապետն Բարթողիմէոս աւելի կորովի կ'երևար, կոնտրլաւ վարն Յակովբ կը հակակշռէր այս նուազութեան իւր մեծագոյն ճկունութեամբ և անբաղդատելի առածգական շարժումներն. բով իրկու մարդիկ իրարու կը փաթթուէին, իրարու վրայ կը յարձըկէին և զիրար կը տրորէին առանց ոչ մին և ոչ միւսը իր ոտըը կոտանէն շեղելու: Գլխաւոր վտանգն էր յանկարծօրէն սաստկութեամբ իր հակառակորդը հրեւն առանց զիմացինին գրկախառնումէն ու բռնուելէն ազատելու. վասն զի այն ատեն երկու ըմբռնեալը միանգամայն կ'իյնային ջուրը՝ բազմութեան հայհուհներուն մէջ: Այս դէպքը հանդիպած էր առաջին ըմբռնամարտութեան ատեն: Սակայն թէ՛ յիսնապետն և թէ Յակովբ՝ երկուքն ալ կարի մտացի էին զգուշանալու այսպիսի անյաշնոյթենէ մը: Երկուքն ալ գեղեցիկ և կիրթ ըմբռնեալ, և հակառակ իւրաքանչիւրին փափաքին իր հակառակորդը գահավիժելու, ոչ մին և ոչ միւսը չէր յանդգնէր յանկարծական շարժումնք մը ընել, որ կարող էր գիրենք իրարու փաթթուած ջրանցքին մէջ նետել:

Թէպէտ իրենց մերկ բազուկներուն վրայ կը տեսնուէին ջիղերուն ցցուիլը նման կոտորելու աստիճան ձկտեալ աղեղի մը լարին, և թէպէտ իրենց աչքերէն արիւն կը ցայտէր, և ճակատները քրտինքով ծածկուած էին, երկու ըմբռնեալը ուժ մը տալու երևոյթը չունէին: Երեք անգամ կամակար իրարմէ բաժնուեցան, շունչ առնելու, և երեք անգամ նորէն իրարու փաթթուեցան առանց արդիւնքի մը: Սակայն չորրորդ բախումին մինչդեռ Յակովբը նոյն իսկ իր հակառակորդին չէր դաժմ, Բարթողիմէոս յիսնապետը՝ բռնելով կոնտրլաւարին երկու քսատակներն և գինքն աշխուժութեամբ իւր ուսերէն վեր բարձ-

բացընելով նետեց գլխովայր ջրանցքին մէջ։

Ճարտար էր հարուածը, զոր բազմութիւնն ուժգին ծափահարեց առանց ամենեւին միտքը բերելու թշնամական ըզզացմունքները զոր պահ մը առաջ ցոյց տուած էր Բարթողիմէոսին հանդէպ։ Եւրկրորդ, երրորդ Գասպեղօցիները յաջորդեցին Յակոբին առանց ո՛ր և է յաջողութեան. գէթ քանի մը վայրկեան յիսնապետը յաղթող համարուեցաւ։

Ըմբռամարտութեան այս վայրկենին Նիքոլոսներուն կողմը տակաւին չորս ըմբռններ մնացած էին, որոնց մէջն էր Բարթողիմէոս յիսնապետը։ Բնդհակառակն Գասպեղօցիներուն նախկին համբաւը բարձր բռնող միայն մէկ անձ մնացեր էր։ Ասոր համար կարմիր ժապաւէն կրողները բոլորովին լքեալ էին, իսկ կանանչ ժապաւէնով Նիքոլոսները մեծագոյ իր ծափահարութիւն։ Սակայն այս ցոյցերը փոփոխեցան երբ Գասպեղօցիներուն վերջին ըմբիշը քարէ սանդուխին չորս աստիճանները ելլելով երեւցաւ կամուրջին վրայ։ Վիթխարի ոմն տեսուեցաւ, վենետույ աւանի զասակաւորին խիստ ծանօթ, որուն շփացած տղան էր։ Նոյն այն օրը, հագիւ երկու ժամ առաջ, լճակին վրայ տուին Ալլըիականին հետ ըրած պասկաղրութեան հանդէսին զիւցազն։ Նոյն այն՝ որուն անփոյթ համարձակութեամբ Պուլիկորոյի պսակին վրայ ցատկելն տեսանք, կոնտուվարն Ռիքարտոյ։

Հագիւ թէ հսկայն տեսնուեցաւ, բազմութիւնը զուարթ բացազանչութիւններով ողջունեց զինքը։

— Է՛, Ռիքարտոն, Ռիքարտոն.

— Բարե՛ Ռիքարտոյ։

— Ահաաստիկ վայրկեանը ցուցնելու թէ ունիս նաև պնդակազմ դաստակ մը, զաւակս։

— Նետէ՛ յիսնապետը գլխիդ վրայէն։

— Լողանք մը ընել տուր անոր։

— Ծերանաւորի մը կը նմանիս Ռիքարտոյ, այս կարմիր զգիստներովդ։
Իսկ ինքն միշտ նոյն այն անհոգ և

զուարթ կերպարանքն ունէր, իւր զօրաւոր կարթերուն վրայ ուժով մը զետեղուած, երկու բռունցքը ազդեբուն վրայ, իր գուռզ մագերը կէս մը գոցած իւր ըմբշական վիզը, բերանը լայն մը բացած, ցուցնելով երեսուներկու ակօսանքներ, ուրոնք կարող էին պողպատէ թիթեղ մը փշրել, խեղկատակ հնչիւն ծծածաղով մը կը խնտար որուն շարժառիթը ինքն էր, կամ ինքնահաճութեամբ իւր բրդեայ կարմիր վարապանակը կը դիտէր։

Ըմբռամարտութեան դատաւորն առանդական նշանը պիտի տար մենամարտութիւնը սկսելու, երբ Ռիքարտոն իւր ձեռքը գլխուն տանելով իբր գլխարկը բանալու, որ երբէք տեսնուած չէր իւր ապստամբ մագերուն վրայ, դարձաւ դէպի դատաւորն և ըսաւ.

— Ներեցեք, վսեմաշուք Տէր, կարծեմ դուք բան մը կը մոռնաք։

— Ի՛նչպէս, պոռաց մարդուկը, Ռիքարտոյին տափատէն աւելի սաստիկ կարմրնալով, տխմար, կը համարձակիս ըսելու թէ ես կը մոռնամ....

— Կը համարձակիմ ըսելու, շարունակեց Ռիքարտոն առանց կորսնցունելու իր անփոյթ և զուարթ կերպարանքը, կը համարձակիմ ըսելու թէ դուք կը մոռնաք այս բանս։ Բարթողիմէոս յիսնապետը արդէն երեք անգամ մենամարտեցաւ, մանաւանդ իմ Յակովբ բարեկամիս հետ, որ զինքը շատ յոգնեցուց, այնպէս չէ՛, ըսէք։ Ես, բնդհակառակն, թարմ և կայտառ եմ, կարծեմ թէ արդարութիւն է հաւասարեցնել բաղդին յաջողութիւնը, ձեռքով յիսնապետ Բարթողիմէոսը որ քիչ մը շունչ առնէ, որուն մեծապէս պէտք ունի։

— Ես՛, ամենէին չէ՛, պատասխանեց յիսնապետն զոռոգութեամբ, դու ինքզինքդ կը խաբես, կոնտուվար։

— Կարելի է, սակայն կարծեմ թէ ինչ որ արդարութիւնը կը պահանջէ զայն կը խօսիմ։

— Այո՛, այո՛, պոռացին միաբերան բոլոր Նիքոլոսները, այս անգամ Ռիքարտ

տոյին կողմն քննելով, արդար է ըսածը, կոնստիտուցիոն իրաւունք ունի:

Դատաւորը ստիպուեցաւ տեղի տալ բազմութեան պահանջին և շնորհել յիսնապետին քանի մը վայրկեան ինքզինքը զօրացունելու, դնելով լայնօրէն շրթունքները Մոնթէֆիասքոյի կնիւնապատ շիշի մը բերնին, զոր իրեն կը ներկայացընէին իւր վկաները:

Բարթողիմէոս երբ շիշին մէջ եղած գինին պարպեց, դօքի ելաւ և ըսաւ.

— Պատրաստ եմ.

— Մն ուրեմն, ըսաւ դատաւորը:

Հագիւ թէ այս բառերն ըսուեցան՝ յիսնապետն Բարթողիմէոս աննման թափով մը խոյացաւ կոնստիտուարին վրայ, անշուշտ կը յուսար այս անակնկալ շարժմամբ զինքը յանկարծակիի բերել: Սակայն Ռիքարտոն իւր միամիտ երեւութիւն ներքեւ կը ծածկէր մի մեծ սրամտութիւն և բազում խոհեմութիւն: Ուրովհետեւ խիստ դպրոցի մը մէջ կրթուած էր, դպրոց մը որ կանխահաս փորձառու կ'ընէ: Ինչ որ կը յիշէր փոքր հասակէն, ոչ հայր կը ճաշնար և ոչ մայր: Մինչև այն տարիներ որ կարող եղաւ թի գործածել, իւր պատկերու տեղն էր եկեղեցիներուն կամ պալատներուն արտաքին գաւիթները, և առաւօտեան արթնցումն ունիւնէր ծառայից ոտքն որ կոշտարար կը մշտէր զինքը իր ապաստանարանէն հեռացունելու: Այսպէս պզտիկ հասակէն սովորած էր պատրաստ կենալու ո՛ր և է պատահարի դէմ:

Այդ կամուրջին աստիճաններէն վեր ելլելու առեն երբ տեսաւ Բարթողիմէոսին իր վրայ նետած չարամիտ ժպիտը, հասկցաւ թէ աւելի թշնամոյ մը քան հակառակորդի հետ է գործը: Ուստի իւր զուարթութեամբ և անայլալակ հանդարտութեամբ պատասխանելով հանդերձ հրապարակին չորս կողմէն իրեն ուղղուած կատակաբանութեանց, երկվայրկեան մը իսկ աչքէ չէր կորսնցուցած Նիքոլոտներուն ըմբռն, և պատրաստ էր արդէն զինքը ընդունելու երբ Բարթողիմէոս կայծակի

արագութեամբ ինկաւ իր վրայ: Ռիքարտոյ հանդարտօրէն ըսաւ.

— Է՛, տղաս, ինչ պատահեցաւ: Ուղեօք կատղեցա՛ր յանկարծ: Կ'իմացունեմ քեզ թէ երբէք միտք չունիմ զիս քեզի խածնել տալու:

Յիսնապետն Բարթողիմէոս խուլ մրմուռով մը միայն պատասխանեց և իւր ջիւղապինդ բազուկներուն մէջ այնպէս սխմեց ըմբռնին իրանը իբր թէ ուզենար զինքը խեղդել: Սակայն յիմար ձեռնարկութիւն մ'էր ուսկից շուտով հասկըցաւ թէ պէտք էր ետ կենալ, վասն զի ուրիշ արդիւնք մը չունեցաւ բայց միայն կոնստիտուարին մեծաշառաչ ծիծաղը: Այսու հանդերձ այս խնտալը պատճառ եղաւ որ Բարթողիմէոսը յարատեւ այս դիրքին մէջ, իւր ամբողջ ուժերը ժողովեց, կրկին կատաղութեամբ ահաւոր կերպով շարժեց կոնստիտուարը: Ռիքարտոյ փոխանակ այս զբոսկախառնումէն իւր ազատումն փորձելու, որ շատ դիւրին էր իրեն համար, պարզապէս իւր ձախ ոտքը սահեցուց դէպի կամուրջին եզերքը, որպէս զի աւելի հաստատուն խաբխիտ մը ունենայ վրան յենելու: Յետոյ իւր բազուկները օդին մէջ բարձրացունելով, հրապարակին ամէն հետուար անկիւններէն լսելի իւր ցուլի ձայնով գոչեց:

— Փորձէ հիմակ, տղաս, և թէ որ կարողանաս, ոչ թէ զիս ջրանցքին մէջ նետել, զոր չէ կարող քու մօրդ զաւակը, այլ մի միայն զիս տոնչափ մը սահեցունել տեղէս, ես զիս յաղթուած կը համարիմ:

— Շատ աղէկ ըսիր, Ռիքարտոյ, բազմութեան մէջէն ձայն մը պոռաց:

— Մն ուրեմն, տղաս, շարունակեց կոնստիտուարն մի և նոյն խեղկատակ զբոսարթութեամբ, ուժով հրէ՛. գիտցիր թէ այս ոտքերը զատուած են կամուրջին վրայ:

Յիսնապետն Բարթողիմէոս փոխանակ պատասխանելու, վերջին և գերագոյն ճիգ մը ըրաւ, և կոնստիտուարին հետ ջրանցք իյնալն աչք առնելով, գէթ իրեն հետ քաշկռտել հակառակորդը իւր անյաշողու

թեան մէջ, այնպիսի ցնցում մը տուաւ կոնստաւլաթին որ կարող էր պատ մը տապալել:

Ռիքարտոյին գլուխը դողդղաց, իւր ամբողջ մարմինը փոթորկալից հովէն երեւալացող կաղնիի մը նման շարժելէն յետոյ երկարատեւ տատանման մը ենթարկուեցաւ: Սակայն շէնքին խարխիւր՝ ոտքերը կարծես, ինչպէս կորտոլավարն ըսած էր, քարին մէջ գամուած էին, երբէք չի շարժեցան: Բազմութիւնը խելայեղ, ուժգին ծափահարեց: Հազարաւոր աղաղակներ օդը կը թնդացընէին և կը հասնէին մինչև կոնստաւլաթը:

— Կեցցէ՛ս, Ռիքարտոյ:

— Ձի սահեցաւ:

— Կը տեսնաս մարդը:

— Սիրտ ըրէ, Ռիքարտոյ:

— Ջուրը նետէ յիսնապետ:

— Ոչ տակաւին, ըսաւ կոնստաւլաթն իւր կորովի ձայնովն որ սովորած էր ալիսաց շառաշիւններուն տիրել:

Թեկերը խաչաձև ծալլեց, և յիսնապետին անգօր կատաղութեան դէմ մի միայն անգործ ուժ մը զործածեց:

Յիսնապետն անգամ մ'ալ ուզեց կրկնել իւր փորձը տապալելու Գասթէլլօցիններուն ըմբիշը: սակայն, ասիկա պատրանք մ'էր: Յանկարծ սահեցաւ մինչև կամուրջին եզերքը ու ծոնկերուն վրայ ինկաւ, և աւազորէն իւր գլուխը անցունելով կոնստաւլաթին սրունքներէն ձկնացած կամարին մէջ, կ'ուզէր գինքը տապալել, երբ Ռիքարտոյ նոյն հաւասար արագութեամբ ծնելով իւր կաշնրուռն ձեռքերով բռնեց յիսնապետը մէջքէն, և ամբողջ իր մարմնոյն բարձրութեամբ շտկուելով, գինքը իւր գլխէն վեր բարձրացուց իր Զինգ տարեկան տղայ մը:

Արդիւնքը հրաշալի եղաւ: Խեղճ յիսնապետն, որուն բոլոր անդամներն ընդարձացած էին, քիչ մնաց որ մարէր այս հաւաւոր պրերկման տակ: Կը տեսնէր իւր բոլորտիքը հազարաւոր գլուխներու շուրջ գալը, որոնք գինքը դիտելով հեգնութեամբ կը ծիծաղէին: Այս տեսարանին դիմաց

իւր ամբողջ քաջութիւնը կորսնցուց, և աչքերը գոցելով յաղթողին քմահաճոյքին ձգեց ինքզինքը:

Կոնստաւլաթը կամուրջին շուրջը պըտըտցունելով կը ցուցնէր բազմութեան իւր հակառակորդը, որուն մարմինը տապալին կը շարժէր ջղաձգութիւն, և իւր գլխէն ոտնաչափ մը վեր բարձրացունելով հարցուց բազմութեան, որ կատաղաբար կը ծափահարէր:

— Պէտք է ջրանցքին մէջ նետել զինքը:

— Այո՛, այո՛, կ'ըսէին ոմանք:

— Ո՛չ, ո՛չ, կը պոռային ուրիշները:

Այս հակառակ կարծեաց մէջ Ռիքարտոյ կը տատամէր: Սակայն նոյն պահուն զգաց որ զինուորին անգործ մարմինը իւր վրայ կ'եյնար, հասկցաւ թէ թշուառ մարդը մարած է, և գուժը շարժեցաւ: Միւս կողմանէ ըմբշամարտութեան դատաւորները վերջ տուին ամէն հակաճառութեանց: Անիկա որ քանի մը անգամ խօսած էր, ոտքի ելաւ ու ըսաւ:

— Գասթէլլօցինները յաղթող են, և իւրենց ըմբիշը, Ռիալդոյի կոնստաւլաթը Ռիքարտոն, իրաւունք ունի չորս ոսկի ձէլ գին ստանալու, ըմբշամարտութեան պարգևը:

Վեհանման կոնստաւլաթն իւր յաղթութեամբ զեղծանելով անգուժ չի գտնուեցաւ, դրաւ յիսնապետը միշտ մարած դատաւորաց ոտքին դիմաց, որոնք նոյն վայրէկներին վճարեցին իրեն խոստացած պարգևը:

Երբ Ռիքարտոյ զգաց չորս ոսկի ձէլ գիններուն իւր գրպանին մէջ զուարթօրէն հնչելը, բարի խորհուրդ մը յղացաւ: Միւր ժեց բախարար իւր հին և նոր բարեկամներուն յորդորները, որոնք կ'ստիպէին գինքը Ռիալդոյի վրայ Ոսկի Արև գինեւ տան մէջ արժանապէս վերջացունել այն օրը՝ Գոնդիլիանոյի կամ Մոնդէֆիասքոյի քանի մը տիկ գինի պարպելով:

— Ոչ, հիմա չէ, պատասխանեց Ռիքարտոյ: Տեղ մը ձկնորսի աղքատ ընտանիք մը կայ, որուն համար այս չորս ոսկի

կինները մեծ նպաստ մը պիտի բլլան, և պէտք է անպատճառ անոնց յանձնեմ այս ոսկիները: Այս բանս կատարելէն յետոյ բոլորովին ձեզի եմ:

Ոլովհետեւ հարկ էր անցնիլ Ռիալդոյէն որպէս զի երթալ գտնէ իւր կոնտորը սովորական տեղը չտւանով կապուած, իւր բարեկամները առ երեստ հաւանեցան, յուսալով թէ զվերջը նորէն զինքը մօտ ունենալ, սակայն անոնց բոլոր ջանքերը անօգուտ եղան: Հասնելով Ռիալդոյ կամուրջը, կոնտորավարն աշխուժիւ ցատկեց իր նաւակին մէջ, քակեց անոր չուանը և ջրանցքին մէջ բուռն թիավարութեամբ մը առաջ քշեց զայն, մեծագոյն տիրութեան մէջ ձգելով բոլոր Գասթէլլօցիններն որոնք կը դիտէին անոր հեռանալը:

Ռիքարտոյ առանց Մեծ-Ջրանցքին երկայն դարձուածներն ընելու, կողմնակի ջրանցքներէն Ս. Մարկոսի հրապարակն ուղղուեցաւ, և թիչ ատենէն անկէ ալ առաջ անցաւ: Սակայն Բիաձձէղդայի դիմացէն վերադառնալու ատենը միտքը փոխեց, փոխանակ Օրֆանոյ ջրանցքին մէջ մտնելով լճակին վրայ երթալու, դարձուց իր կոնտորը եկաւ կապեց Աքիավոնի քաւափին այն անկիւնն՝ որուն ջրանցքը զքսական պալատը բանտերուն հետ միացնող ահաւոր Հառաչանաց կամուրջին անուամբ կոչուած է: Երբ նաւակէն դուրս ելաւ, Ռիքարտոյ քանի մը վայրկեան կեցաւ երկրորդական պզտի դրան մը դիմաց որ կը բացուէր Աքիավոնի քարափին վրայ: Այս դռնէն ծանօթներն և ծառաներ կը մտնէին զքսական պալատը:

— Ո՛հ, ըսաւ ինքնիրեն, յանկարծ գլուխը վեր ցնցելով, Գասթէլլօցիններուն ըմբիշը պէտք չէ որ այս դռնէն մտնէ զքսական պալատը, որուն ներկայիս Ազրիականին աղջիկը իր կեանքը կը պարտի:

Այս խորհրդածութիւն ընելէն յետոյ կոնտորավարն Ռիքարտոյ դարձաւ արագօրէն Բիաձձէղդան և ներկայացաւ պալատին մայր դրան, զոր երկու հրացանաւ կիրք կը պահպանէին:

— Արգիլեալ է անցնիլն, ըսաւ պահապաններէն մին:

— Ես Ռիքարտոն եմ, Ռիալդոյի կոնտորավարն, ըսաւ վստահաբար մեր մարդը. իրը թէ ըսած ըլլար. Ես Մալիբիէրոն եմ, ծերակուտականն, հասարակապետութեան երկոտասան առաքեալներուն սերունդը:

— Ի՞նչ կուզես:

— Խօսիլ Ֆրանչէսքոյ Ֆոսքարին հետ:

— Հեռու կեցի՛ր. ըսաւ պահապանն զէնքը անոր վրայ շտկելով: Կը կարծեմ, թէ նաւահանգստի պարզ կոնտորավար մը կարենայ մուտք գտնել տոփին մօտ:

— Այդչէն անոր հետ խօսած եմ դեռ երկու ժամ առաջ, նոյնը կուզեմ ընել, մի՛ բարկանաք:

— Չեմ հաւատար:

— Հիմայ պիտի տեսնէք:

Այս վայրկեանին կոնտորավարն արջունական պատուոյ գաւթին խորը՝ տեսաւ Ֆրանչէսքոյ Ֆոսքարին Հսկայից սանդուխին վրայ. ուսկից դար մը առաջ իր նախորդներէն միոյն, Մարինոյ Ֆալիէրոյի գլուխը գլտորած էր: Այսքան հեռաւորութենէն Ռիքարտոյ չի քաշուեցաւ խօսիլ տոփին հետ:

— Վեհափառ Տէ՛ր. ըսաւ նա, մեզի ծանօթ այն ծայնովը:

Ֆոսքարին գլուխը բարձրացուց և ճանչնալով Ռիքարտոն չի կրցաւ իր ժպիտը զսպել:

— Հէ՛, ըսաւ ծերակուտականաց, որոնց հետ խօսակցելով պատուով ճամբայ կը դնէր զանոնք, կարծեմ մեր բարեկամն, Ռիալդոյի կոնտորավարն է:

Իրեն յատուկ բարութեամբ, նշան ըրաւ ձեռքով որ թող տրուի անոր առաջ անցնելու: Ռիքարտոյ անձնավստահութեամբ մը անցաւ պահապանաց դիմացէն, որոնք իրեն անցք տալու համար կարգի կը շարուէին, և աչքի քովնտի ծայրով նայեցաւ անոնց իրը թէ կուզէր ըսել:

— Կը տեսնէ՞ք, ի՞նչպէս կ'ընդունի զիս: Սակայն երբ գաւթին մէջ տեղն եկաւ ուր լեցուած էին զինուորականք, ծերա-

կուտանք որոնք իրենց գետնաքարշ հանդերձներով մարմարեայ յատակը կ'աւլէին, մանաւանդ երբ տեսաւ մարդ մը գլուխը կարմիր խոյրով՝ վրայէն ոսկի ձէգին մը կախուած, որ անոր ֆէնդէն ըլլալը կը ծանուցանէր, այսինքն Պիտոքեան խոզարկոտրեան անաւոր ներկայացուցիչն, (messer grande) մեծ տառուտէր և որուն անունը Վենետիկոյ մէջ ոչ ոք կը համարձակէր բերանը առնուլ, նոյն իսկ ցած ձայնով, իւր համարձակութիւնը կորսնցուց: Գնաց կեցաւ այն հրաշալի պղնձեայ ջրհորին դիմաց որ գաւթին աջ կողմը կը զարդարէ և սպասեց տոժին հաճութեան:

Երբ փրանչէսքոյ ազատ մնաց, նշան ըրաւ Ռիքարտոյին թէ կրնայ վեր ելլել: Կոնտրալարն ուրիշ հրամանի չսպասեց, և չորս ոստումով հասաւ տոժին քով Հսկայից ամբողջին գլուխը:

— Կուգե՛ս տեսնել Աղլրիականին աղջիկը, ըսաւ անոր, ուղղուելով դէպի յարկարածինները:

— Ոչ ստուգիւ, վեհափառ տէր, պատասխանեց կոնտրալարն: Սակայն եթէ ձեզ ներկայանալու համարձակութիւնը ունեցայ, դիտաւորութիւնս անոր վրայ խօսիլն է:

— Շատ լաւ, ինչ որ պիտի ըսես ինծի, իր դիմացը ըսէ, վասն զի կուգեմ որ դու տեսնես զինքը:

— Աղջիկը հո՞ս է:

— Այո՛ թշուառ Յակոբոս զաւակին կնոջը, Մարինա աղջկանս յարկարածին մէջ:

— Ան որ վեհնտիկը սաստիկ սիրելուն համար արքայութեան, ըսաւ Ռիքարտոյ ցած ձայնով:

Տոժը դարձաւ երկարօրէն դիտեց կոնտրալարն և պատասխանեց միայն այս բառը.

— Այո՛:

Ետոյ շարունակեց իր ճամբան միշտ խօսելով ինքնիրեն:

— Եւ հայրը բռնապատեցին նախագահել իր որդւոյն դէմ վճիռ տուող դատաւ:

Բանին, Բրուտոս իր զաւակը իրեն աչքին դիմաց մեղքընել տուաւ. սակայն իր զաւակը յանցաւոր էր: Էս Յակոբոսը ենթարկել տուի տանջանաց, թոյլ տուի որ արտօրեն, և գիտէի թէ այս սիրուն և վերջին զաւակս անմեղ էր: Ինչպիսի վարչութիւն է ասիկայ, որուն վիհապետը, գլուխը, ինչպէս կը կոչեն, բռնապատուի այսպիսի նուաստութեան: Թշուառ գլուխ, խեղճ վեհապետ:

Դուռ մը բացուեցաւ, ուսկից կը մտնուէր մոզայիքէ յատակով դահլիճ մը, որուն մէջ տեղը օրօրոց մը դրուած էր:

— Ահա մանկիկը զոր դու փրկեցիր ծովէն իբր նոր Մովսէս մը, ըսաւ Պոսթարին ցուցնելով օրօրոցն՝ որուն մօտ իր աղջիկն Մարինան նստած էր: Մօտեցիր, տեւցուց, տեսնելով որ Ռիքարտոն իբր զարիադիտ մը դահլիճին սեմին վրայ կը կենար:

Այն ատեն կոնտրալարն յետին աստիճանի զգուշութեամբ իւր ոտքերուն ծայրերուն վրայ ճալելով մօտեցաւ և դիտեց մանկիկն որ խնտումբեքս արթննալով իրեն երկարեց իր փոքրիկ թաթիկները: Ազնուասիրտն Ռիքարտոյ այնպէս զգացուեցաւ այս մանկական սկսնակ զգուսքներէն՝ որ ահաւոր ոստում մը ըրաւ: Սակայն Ռիքարտոյին նման յաղթանդամ մարդ մը չէր կարող առանց փնաս հասցնելու այսպիսի ցոյց մը ընել: Մոզայիքէ յատակը այնպէս դողաց հանդիսի այս հակայական ցոյցին տակ, որ Մուրաֆիոյի բաժակ մը ինկաւ գիտիւր կտոր կտոր ելաւ: Մանկիկն անշուշտ այս շտապէն վախցած սկսաւ լալու ճիշդ արձակել:

— Վախցուցիր զինքը, ըսաւ տոժը:

Հսկայն շփթած, կատարեալ խեղկատակ ձեւերով իւր մէկ ոտքը օդին մէջ բռնելով:

— Չա՛ր սատանայ, ըսաւ. — Ո՛հ, ներողութիւն, վեհափառ Տէր. ներողութիւն տիկին, վախցուցի մանկիկը:

— Ո՛չ, ըսաւ Մարինա Պոսթարի, կարծեմ աւելի մանուկն անօթի է, պէտք է բան մը կերցնել:

— Բայց ես չեմ կրնար տալ անոր ձկան կարկանդակ, բաժակ մը կիպրոսի գինիով, ըսաւ տոժը ծիծաղելով, ստնտու մը կրնայ զինքը գոհացունել:

— Ճիշդ ես ալ եկայ ձեզ ստնտու մը առաջարկել, Վեհափառ Տէր, ըսաւ Ռիքարտոյ բոլորովին ուրախացած:

— Կը ճանչնամ ստնտու մը:

— Այո Վեհափառ, և ճշմարիտ կին մը, կ'ապահովցունեմ զձեզ: Ուժով է հաւասար երկու կոնտովարներու և գեղեցիկ ինչպէս տիրամայր մը (madonna):

— Ինչո՞ւ հետզ չի բերիր:

— Զեր բարձրութեան հրամանին կը սպասէի:

— Հրամանը կու տան քեզ: Քանի որ դու իրեն կնքահայր չես կարող ըլլալ, գէթ դու ընտրես մանկիկին ստնտու մայրն, որ Աստուծմէ վերջ քեզ կը պարտի իր կեանքը:

— Ծնորհակալ եմ, Վեհափառ Տէր:

— Ուրեմն ինչո՞ւ զինքը երթալու բերուլ կը դանդաղիս:

— Շուտով կ'երթամ, Տէր, վարը կը սպասէ կոնտոյս, թոչունի նման թեթեւ է, անոր անունը ծիծառակ դրած եմ:

— Երիծեռնակի նման թոբի, ըսաւ տոժը ծիծաղելով:

— Ժամէ մը հոս եմ, ըսաւ կոնտու վարը: Եւ դառնալով Մարինա ֆոսքարիի կողմը, աւելցուց. Արդարեւ. Տիկին, գեղեցիկ օր մ'է այսօր:

— Անպարէ՛, շատախօս, ըսաւ տոժը զինքը ուսերէն հրելով:

Այս անգամ Ռիքարտոյ կրկնել չի տուաւ հրամանը: Մէկէն դուրս ելաւ պալատէն, շուտով մը կոնտոյին մէջ ցատկեց, և մինչդեռ քաջաբար թիավարելով դէպի լճակը կը յառաջանար, կ'ըսէր ինքնիրեն:

— Մտուգիւ այս բանս շատ աւելի կ'արժէ քան իմ չորս ոսկի ձէգինս: Այս խեղճ ընտանիքն իւր հացը պիտի ապահովէ և իմ անուշիկ ֆիամէշդասն ուր շըրջազգեստ մը պիտի ունենայ, պիտի չի տեսնամ այլ ևս իւր մեծ սև աչքերը

տխուր մտածմունքներով պատած, իւր այտերը պիտի ստանան կրկին իրենց կարմրափայլ գոյնը. և երբ անցնիմ այս տեղէն պիտի լսեմ նորէն, ինչպէս առաջ, իւր արտոյտի ձայնին բարձրանալը լճակիս լուսթեան մէջ:

Հ. Մ. Վ. ՍՈՒՍԻՍԱՆ

Շարադարիկ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՄԵՐ ԱՐԴԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԺԱ.

Հ. Արսէն Ղազիկեան. — Թարգմանիչը. — «Նոր Մատենագիտութեան» հեղինակ.

Հայ գրականութիւնը ըննողին ամէնէն առաջ դէմը կ'եւլէ այն հանգամանքը՝ թէ մեր ազգը թարգմանութիւն շատ սիրած է, երկար ժամանակ անով սնած: Ու հապաղ բան մըն է այլ ևս մատնանիշ ընել այն մասերը՝ որոնք մեր գրականութեանն են՝ առանց պատկանելու տոհմային միտքերուն. հայերէն են՝ առանց բնագիրն ու նախագաղափարը նոյն լեզուով եղած ըլլալու:

Բայց ուրիշի միտքն ալ իր լեզուով յայտնելը՝ սանկ դիւրին բան մը չէ: Ապա թէ ոչ՝ իբր անոր վարպետներ պիտի չլիշուէին, օրինակի համար, Վինչենցօ Մօնթի, Աննիպալ Գարօ, Ալեքսանդր Փօփ, Տրելլի և ուրիշներ: Մեր մատենագրութեան Հինգերորդ դարը՝ ատով կը պարծի. և, Տասնիններորդ դարուն, Բագրատունին է որ այդ արուեստին մէջ կը գերազանցէ: Պէտք չէ մոռնալ սակայն, որ Վռամշապուհի շրջանէն մինչև «Հայկ»ի երգիչը, մինչև «Բուրաստան»ի քերթողը՝ թարգմանութիւնը կ'ըլլար առ հասարակ գրաբար: Ժողովուրդի լեզունով. — այդ հագիւ դողդոջուն գրչով կը փորձէ ընել Մանժոնիի «Խօսեցեալք»ին զրաբար — աշ-